

Список використаних джерел:

1. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи та власності / М.Й. Коржанський. – К. : Юрінком, 1996. – 143 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко й ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – [Вид. 3-тє, переробл. та доповн.]. – К.: Атіка, 2009. – 744 с.
4. Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Х. : Консум, 1995. – 99 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю.В. Баулін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – 4-тє вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 605 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – [3-тє вид., перероб. та доповн.]. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.
7. Мамчур В.М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи або її близького родича у зв'язку із виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : автореф. дис. ... к. ю. н. / В.М. Мамчур. – К., 2002. – 20 с.
8. Навроцький В.О. Поняття і кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину громадського або службового обов'язку / В.О. Навроцький // Держава та регіони. – Серія : Право. – 2009. – № 2. – С. 45–48.

УДК 343.3

КУЦ І.Г.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРАБЕЖУ

У статті досліджуються кримінологічні аспекти, структура, динаміка грабежу в сучасних соціально-економічних умовах. А також подається системний аналіз причин та умов вчинення грабежів, розроблений комплекс заходів, спрямованих на профілактику кримінальних діянь такого роду.

Ключові слова: профілактика грабежів, кримінологічний аналіз, ситуативні злочини, мотив, що спонукає до їх вчинення.

В статье исследуются криминологические аспекты, структура, динамика грабежа в современных социально-экономических условиях. А также подается системный анализ причин и условий совершения грабежей, разработанный комплекс мероприятий, направленных на профилактику уголовных деяний такого рода.

Ключевые слова: профилактика грабежей, криминологический анализ, ситуативные преступления, мотив побуждает к их совершению.

The article examines criminological aspects, structure, dynamics robbery in the current socio-economic conditions. And also filed a systematic analysis of the causes and conditions of committing robberies, developed a set of measures aimed at preventing criminal acts of this kind.

Key words: prevention of robberies, criminological analysis, situational crime, motive prompting them to commit.

Актуальність теми. Корисливо-наси́льницькі злочини у зв'язку з їх суспільною небезпекою й поширеністю характеризують загальний вигляд усієї злочинності. Вони завдають шкоди державі та громадянам, дестабілізують соціальні відносини й негативно впливають на моральний стан суспільства.

Серед корисливо-наси́льницької злочинності, зокрема злочинів, спрямованих проти власності, грабіж є одним з небезпечних і найбільш поширених злочинів. Суспільна небезпека грабежу полягає, перш за все, у відкритому способі дії, грабіжник не приховує свого наміру протиправно заволодіти майном, діє відкрито для сторонніх осіб, ігноруючи волю потерпілого чи осіб, у володінні чи під охороною яких перебуває майно, нехтуючи думкою очевидців, а також у тому, що злочинці, з метою досягнення своїх корисливих цілей, найчастіше застосовують насильство, проявляючи при цьому особливу зухвалість, досить часто цинізм. Більш того, при наси́льницькому грабежі винний при вилученні майна не звертається до застосування насильства або погрози до потерпілого чи інших осіб (не здійснює цілеспрямованої дії на їх психіку чи тілесну недоторканість), а обмежується прикладенням певних зусиль лише безпосередньо для вилучення майна. Типовим проявом простого грабежу є так званий «привок», коли грабіжник несподівано для потерпілого чи інших осіб захоплює майно (вихоплює з рук сумку, зриває з голови шапку тощо).

При наси́льницькому грабежі винний не тільки прикладає певні зусилля для того, щоб безпосередньо вилучити чуже майно, а ще й вдається до наси́льницького впливу на потерпілого чи інших осіб. При цьому насильство застосовується як засіб протиправного вилучення або утримання такого майна [1].

Особливу тривогу викликає значна поширеність грабежів. Масові пограбування населення стали повсякденною реальністю. Наочним свідченням зростання грабежів є дані офіційної статистики, що характеризують стан і динаміку грабежів. За даними Державного управління статистики України, за весь час незалежності нашої держави, найбільше зростання в динаміці грабежів було зареєстровано в 1995 р. (508 злочинів).

Протягом дев'ятих років кількість зареєстрованих грабежів зросла в півтора рази, а кількість засуджених – більш ніж удвічі [2].

Провівши періодичний кримінологічний аналіз грабежу за часи незалежності України, ми виявили, що найкримінальнішим був 2000 р., а найменше всього грабежів було вчинено у 2008-му. У 2013 р. майже 50% від усієї кількості постраждалих осіб стали жертвами грабежів.

Цікаво, що в огляді за 2013 р. Держстат України вказує, що 33,8% осіб, які вчинили грабежі, раніше вже притягувалися до відповідальності, непогашену або не зняту судимість мав кожен другий злочинець [3].

Протягом 2014–2015 рр. (кількість засуджених без урахування окупованого Криму та зони АТО) кількість осіб, які були засуджені за злочини проти власності (грабіж, розбій, умисне знищення чи пошкодження майна) дорівнює більш ніж 12,5 тисячам. Водночас за грабіж у 2014–2015 рр. було засуджено більше 10 тисяч осіб.

У 2015 р. від усієї кількості зареєстрованих злочинів 34% були грабежі. Найчастіше жертвами злочинів стають особи внаслідок грабежів і крадіжок – 56,2%, понад 40% з них – жінки.

Третина осіб, які вчиняли грабежі в 2015 рр., уже притягувалися раніше до відповідальності, кожен другий з них мав незняту або непогашену судимість. 13,3% злочинців були скоєні у стані алкогольного сп'яніння, 61,3% злочинців на момент вчинення злочину не працювали та не навчалися, 14,3% – були безробітні.

У Києві, порівняно з минулим роком, кількість грабежів зросла на 61%. Про це повідомляється у прес-службі головного управління Національної поліції у столиці [4].

Разом зі зростанням злочинності у столиці знизилася розкриваність. Так, за даними ГУ НП Києва у 2016 р. було розкрито на 32% грабежів менше, ніж за аналогічний період 2015 р.

За інформацією прес-центра Національної поліції за «законом Савченка» на сьогодні підлягають звільненню майже 36,9 тисяч осіб, з яких 8,7 тисяч осіб уже звільнені з місць позбавлення волі. Із них 7,8 тисяч осіб стали на облік в органах поліції [5].

Заслугує на увагу те, що під дію цього Закону підпадають «злочини в законі», «кримінальні авторитети», учасники організованих груп і злочинних організацій. Також можуть бути звільненні особи, які відбували покарання за вчинення замовних вбивств, убивств двох і більше осіб, інших тяжких та особливо тяжких злочинів.

Крім того, Національна поліція зазначає, що відповідна категорія правопорушників за своїм кримінальним статусом може впливати на оперативну обстановку у країні. Така інформація підтверджується статистикою фахівців Департаменту карного розшуку.

Так протягом 2016 р. за вчинення злочинів викрито 970 осіб, які звільнені з місць позбавлення волі згідно із «законом Савченка».

За даними кримінологічних досліджень 32,3% осіб з тих, хто вчиняв грабежі, раніше притягувалися до відповідальності, а кожен другий злочинець мав незняту або непогашену судимість. 17% злочинців були під дією алкоголю. Серед підозрюваних майже 60% на момент вчинення грабежу не працювали та не навчалися, 16% були безробітні [6].

Переважна більшість грабежів вчиняється взимку (41,3%) та навесні (28,1%) у темний час доби (49,4%), проти своїх ровесників (44,6%) та осіб у віці 18–24 років, в яких, найчастіше, відбираються мобільні телефони (72,3%) і кошти (15,3%) [7].

Динаміку та структуру злочинності, на нашу думку, визначають не стільки традиційні причини та умови, хоча вони й зберігають свою значущість, скільки численні фактори, що випливають із сучасних кризових явищ у соціально-економічній сфері. За останні кілька років злочинність в Україні стала явищем загальнонаціонального значення. Якщо раніше боротьба зі злочинністю розглядалась як важлива, проте все ж таки обмежена функціями правоохоронних органів, то зараз вона на фоні не досить послідовних і виважених економічних реформ виходить на одне з перших місць серед проблем, що дуже непокоять суспільство. І це не дивно, оскільки тимчасова криміногенна ситуація в Україні являє собою нове явище як за чисельністю злочинних проявів, так і за ступенем руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, функціонування й безпеку держави, права та свободи її громадян. Тому, на нашу думку, необхідно вжити заходів щодо припинення зростання злочинності, а потім і її скорочення. Для виконання намічених цілей слід застосовувати політичні, економічні, організаційні, законодавчі та інші заходи. У першу чергу ці заходи відносяться до насильницьких злочинів.

Кримінальне насильство – найбільш небезпечна форма злочинної діяльності, а тому до попередження насильницьких злочинів слід ставитися особливо [8]. З огляду на зазначене, на перший план виходить проблема забезпечення безпеки громадян від відповідних кримінальних загроз і їх захист від насильства. Особливу тривогу викликають корисливі злочини, що посягають на власність громадян, такі як грабіж.

На нашу думку, концепція попередження грабежів в умовах реформування Національної поліції України повинна отримати необхідний розвиток тому, що вона інтерпретується в контексті загроз, що спрямовані проти інтересів людей, держави й суспільства. Ця концепція неодмінно буде розвиватися й у зв'язку з запитами практики, оскільки контроль за поведінкою осіб, які вчиняють грабежі та розбої, усе ще, на жаль, слабкий. Система заходів попередження цих корисливо-насильницьких злочинів усе ще неефективна.

Нами повністю розділяється думка про те, що зростаючі масштаби грабежів з кожним днем усе більше й більше стають реальною загрозою для суспільства. Постійно провалюються спроби взяти під контроль відповідну кримінальну ситуацію. Уже тільки цього досить, щоб стверджувати: у нас відсутня, перш за все, конкретна політика протидії грабежами та розбоями, а ті загальні підходи, що проповідують десятиліттями, трансформуються з традиційних у консервативні. На нашу думку, практичної користі від них немає.

Представляючи собою специфічну групу корисливо-насильницьких злочинів, грабежі можуть розглядатися в системі як корисливих, так і насильницьких діянь. Оскільки грабіж є різновидом викрадення, вирізняючись з-поміж інших видів викрадення тим, що грабіжник не приховує свого наміру протиправно вилучити майно в потерпілого, при цьому ігнорує волю потерпілого чи третіх осіб. Завдяки характеру ставлення злочинця до своїх дій грабіж є злочином підвищеної суспільної небезпеки.

Грабіж має дві відмінні ознаки, що виділяють його в розряд самостійних видів злочинної діяльності. По-перше, основним мотивом цього злочину є користь, користолюбство, егоїстичні, власні інтереси. Вони настільки сильні, настільки сконцентровані в осіб, які вчиняють подібні дії, що для їх досягнення використовуються зухвалі, цинічні, суспільно небезпечні засоби. Другою відмінною ознакою слід вважати те, що діяння яке розглядається, відбувається агресивно, із грубістю, нерідко з фізичним насильством. Об'єднання цих ознак дає уявлення про сутність та основні детермінанти грабежу [9].

Дослідження стану, структури й динаміки розвитку грабежу показало: кількість грабежів, поєднаних із проникненням до житла або інших приміщень, зросла на 43%; грабіж – типово міський вид злочинності, тут відбувається 76% грабежів; третина проаналізованих злочинів (35%) вчиняється у стані алкогольного й наркотичного сп'яніння, 32% злочинців витратили гроші, отримані в результаті грабежів, на придбання спиртних і наркотичних засобів; дуже високий рівень групової злочинності у грабежах. Майже половина грабежів (49%) здійснена із застосуванням насильства.

Сучасні грабежі відрізняє особлива зухвалість і відкритість вчинення: 73% грабежів відбуваються в багатолюдних громадських місцях; 14% грабежів скоєно у квартирах і будинках потерпілих; 62% грабежів відбуваються в будні дні; 59% грабежів вчиняються в денні години.

Змінився кількісний склад учасників злочину – 54% грабежів відбуваються у групі.

Злочин, що аналізується, характеризується активною, домінуючою роллю злочинця, так 69% грабіжників формували й контролювали кримінальну ситуацію. Водночас слід виділити три основні типи кримінальної ситуації: 1) «планомірно-стійкий»; 2) «планомірно-спонтанний»; 3) «ситуативний» [10].

За останні п'ять років питома вага грабежів, вчинених особами, які раніше були засуджені, виросла на 34%. Повторні грабежі часто вчиняються неповнолітніми особами, їх питома вага в загальній кількості досліджуваних рецидивістів становить у середньому 8%.

Спостерігається посилення інтеграції злочинності дорослих і неповнолітніх. У середньому 19% грабежів вчиняються неповнолітніми за участі дорослих осіб і раніше засуджених.

Відзначається активне впровадження кримінальних «авторитетів» злочинного світу в середовище неповнолітніх.

Причинами вчинення грабежу є такі явища, як: 1) формування корисливо-паразитичної мотивації в сімейно-побутовому середовищі, за місцем роботи та навчання; 2) поширення й впровадження психології «речизму», накопичення та користолюбство; 3) деформація досугово-побутових інтересів, потреб, звичок, що виражається у прагненні до пияцтва, наркотиків, азартних ігор і на цій основі деградація особистості; 4) споживацьки-егоїстична атмосфера, як і атмосфера насильства в мікросфері; 5) низький рівень культури, свідомості, моральності осіб, які вчиняють корисливі злочини [11].

До умов, що сприяють вчиненню грабежу, відносяться: слабка технічна захищеність осель; недоліки боротьби зі збутом викраденого майна; безтурботне ставлення громадян до зберігання свого майна; віктимна поведінка потерпілих, які виявляють користь, жадібність, а також низьке розкриття грабежів [12].

На нашу думку: 1) дії грабіжників формуються під впливом деформацій у побуті та повсякденній свідомості, деформацій у способі життя певних верств населення, під впливом злочинних традицій і звичаїв, де головну роль відіграють індивідуалізм, егоїзм і корислива мотивація поведінки; 2) вчинення грабежу свідчить про асоціальну поведінку індивіда, його зіпсованих відносинах з людьми та суспільством, що виражається у грубості, зухвалості, цинізмі, що викликають дії, пов'язані з жорстокістю, застосуванням сили, і в застосуванні насильства з метою вирішення вузькоособистих проблем; 3) злочинні дії грабіжників є наслідком їх попередньої поведінки та свідомо спрямовані на порушення кримінально-правових заборон.

Залежно від ієрархії причин та умов можна виділити три основні заходи профілактики грабежів: загально-соціальний; спеціально-кримінологічний; індивідуально-профілактичний [13].

Загально-соціальні заходи. За масштабами свого профілактичного впливу є початковим, оскільки спрямований на визначення ролі держави як регулятора економічних відносин щодо формування її економіко-правової політики, розподілу повноважень між центральними й місцевими органами влади, створення належних умов для правової поведінки громадян.

Загально-соціальний захід профілактики грабежу включає діяльність держави та суспільства, спрямовану на розв'язання суперечностей у політичній, економічній, соціальній, морально-духовній, організаційно-управлінській та інших сферах життєдіяльності. Загально-соціальною основою профілактики грабежу є подолання кризових явищ в економіці, політиці, суспільній ідеології, соціальній сфері, правоохоронній діяльності. Цей рівень профілактики злочинності пов'язаний з найбільш значимими та довготривалими видами соціальної діяльності, значними заходами щодо розвитку економіки, забезпечення прав, свобод, законних інтересів громадян, підтримки культури й моральності, зміцнення законності, соціального захисту населення.

Спеціально-кримінологічні заходи. Суб'єктом цих заходів попередження злочинності є правоохоронні органи, об'єктом – кримінальні та криміногенні верстви суспільства, а метою – профілактика злочинів з їх боку. Особливістю цих заходів є їх спеціальний характер, що вимагає відповідної матеріально-технічної інфраструктури, професійних знань і умінь, постійного моніторингу злочинності та злочинців, прогнозування, проведення стратегічних ударів і оперативно-тактичних дій. До цих заходів відносяться: створення бази даних, збір і аналіз інформації про кримінальне минуле злочинців (як відкритий, так і за допомогою спецзасобів, спеціальних заходів і агентури), удосконалення матеріально-технічного забезпечення, підвищення правової та професійної кваліфікації співробітників правоохоронних органів, проведення ними превентивних заходів щодо знешкодження кримінальних і криміногенних структур тощо.

Індивідуально-профілактичні заходи. Специфікою заходів попередження злочинності, що проводяться на індивідуальному рівні, є їх психологічний і особистісний характер. Суб'єкт, що застосовує ці заходи, повинен володіти відповідними знаннями та вмінням знайти особистий контакт з людиною, якій вони адресовані. Потрібна в державному масштабі підготовка подібного роду працівників, які, безсумнівно, будуть затребувані у правоохоронних органах, інспекціях у справах неповнолітніх, кримінально-виконавчих установах, центрах соціальної адаптації й реабілітації та інших державних і громадських організаціях.

У комплексі загально-соціальних заходів профілактики грабежів поряд із традиційними заходами виділяються: введення безкоштовного примусового лікування від алкоголізму й наркоманії; створення молодіжного дитячого руху, що включає у свої ряди, у першу чергу, важких підлітків, дітей із неблагонадійних сімей; активізація діяльності засобів масової інформації в частині створення та наروшування соціальної реклами, що пропагує вигідність законослужняної й безперспективності протиправної поведінки; законодавче врегулювання права громадян на збройний самозахист у власному будинку.

Серед багатьох проблем, пов'язаних із профілактичним впливом на грабіжників, істотне значення, на наш погляд, має вивчення правового статусу як тих, хто здійснює профілактику грабежу, так і тих, відносно кого вона здійснюється. Ці суб'єкти можуть виступати тільки як носії конкретних прав і обов'язків. Неприпустимо порушувати права людини, щодо якої здійснюється профілактика.

Метою профілактики грабежу мають бути превентивні заходи, а не репресії. В основному, це мають бути заходи переконання.

Застосовуючи ж за необхідності заходи примусу, вплив має здійснюватися в рамках закону з дотриманням вимог Конституції України. Вважаємо, що давно вже назріла необхідність в ухваленні закону про профілактику правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія / [О.М. Джужа, В.В. Василевич та ін.]. – К. : Прецедент, 2006. – 286 с.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства Внутрішніх Справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.mvs.gov.ua>.
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Офіційний веб-сайт Міністерства Внутрішніх Справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.mvs.gov.ua/>.
5. Офіційний веб-сайт Національної поліції Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <https://kyiv.npu.gov.ua/>
6. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : [підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд ; за ред. проф. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
7. Кримінологія. Особлива частина : [навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман ; за ред. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с.
8. Державний вплив на злочинність : кримінологічно-правове дослідження / О.М. Литвак – К. : ЮрінкомІнтер, 2000. – 280 с.
9. Джужа О.М. Кримінологія: [підручник] / О.М. Джужа – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 275 с.
10. Кузнецова Н.Ф. Предупреждение и преступность / Н.Ф. Кузнецова – М. : Наука, 1966. – 326 с.
11. Зелинский А.Ф. Криминальная психология : научно-практическое издание / А.Ф. Зелинский – К. : ЮрінкомІнтер, 1999. – 240 с.
12. Спесивцева Г.П. Уголовно-правовые и криминологические аспекты корыстно-насильственных преступлений против собственности : дис. ... канд. юрид. наук / Г.П. Спесивцева – Ростов н/Д – 2001. – 134 с.
13. Долгова А.И. Криминология : [учебник] / А.И. Долгова – М. : , 2001. – 146 с.

УДК 343.3

ЛИТВИН І.І.

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

Проаналізовано об'єктивні ознаки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Автором розглядається проблема оціночних понять, які вживаються в диспозиції складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, обґрунтовано пропозицію щодо доцільності їх конкретизації.

Ключові слова: злісне невиконання обов'язків, догляд, виховання, дитина, особа, щодо якої встановлена опіка чи піклування, тяжкі наслідки.

Осуществлен анализ объективных признаков злостного неисполнения обязанностей по уходу за ребенком или за лицом, в отношении которого установлена опека или попечительство. Автором рассматривается проблема оценочных понятий, которые содержатся в диспозиции состава преступления, предусмотренного ст. 166 УК Украины, аргументировано предложение по поводу целесообразности их конкретизации.

Ключевые слова: злостное неисполнение обязанностей, уход, воспитание, ребенок, лицо, в отношении которого установлена опека или попечительство, тяжкие последствия.

© ЛИТВИН І.І. – кандидат юридичних наук, доцент, директор (ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»)